

Bakenloodjes

met het wapenschild van Haarlem (5)
(slot)

Alfred Bakker en Alex Kussendrager

We vervolgen ons artikel, als geplaatst in eerdere uitgaven, met name vanaf daar waar de Argand-lamp werd geïntroduceerd (uitgave 136).

Een tweede aanwijzing voor een Argand-lamp is te vinden in een bestek van 20 januari 1813. In artikel 4 van het bestek worden drie pijpen genoemd:

'Hij zal ook gehouden zijn de in de lantaarn hangende en uit drie pijpen bestaande lamp, voor zijne rekening in de beste orde te onderhouden.'

Het bestek uit 1813 geeft ook uitsluitend over het type brandstof: de aannemer moest 'allerbeste raapolie' leveren (huile de navettes).

Het verbruik werd geraamd op 1 5/8 pint per dag. In het parallelle Franstalige bestek werd het metrieke stelsel gehanteerd: 4,4 liter per dag (lees: nacht).

De Lantaarn in de Franse tijd

De waterbouwkundige Arie Blanken, een broer van de bekendere Jan Blanken, had in de Franse tijd bemoeienis met Oude Wetering en omgeving. Uit 1808 dateert een ontwerp van zijn hand voor de droogmaking van de Haarlemmermeer. In 1810 probeerde hij vergeefs vanuit Rijnlants vestiging bij Halfweg-Zwanenburg, naar Oude Wetering over te steken. Halverwege op het

Haarlemmermeer had de schipper echter rechtsomkeert moeten maken. Drie jaar later, in de nadagen van het Franse bewind, lukte het hem wel om de staat van de lantaarn op te nemen.

De constructie was (weer) door de elementen aangetast. Het bestek, in het Frans en Nederlands opgesteld, laat daar geen misverstand over bestaan.

In 1813 besteedde 'ingenieur-en-chef' A. Blanken Jzn. de materialen aan voor het onderhoud van de 'Fanal' of lantaarn aan de Oude Wetering.

Voor een totale som van 1.175 Francs (en 92 cent) was herstel nodig.

Er was onder andere ruim één kubieke meter bakstenen nodig, van het type 'Briques dures du Rhin' (Beste vlakke klinkers). Hieruit kunnen we afleiden dat de schoorpalen van de lantaarn op gemetselde poeren stonden. De zijdelingse krachten van de schoorpalen moeten dan gecompenseerd zijn geweest door trek-balken op maaiveldniveau.

Willem Lelieveld schreef in voor het bovengenoemde bedrag:

"Accepté le present par moi [...] Sommaire tant pour le Detail que Pour le montant pour la somme de Mille un cent et soixante quinze Francs et quatre vingt douze cent A l'oudewet: le 12 Janv: 1813 Willem leliveld"

Voor het jaar 1813 (Campagne 1813) mocht Pieter Heins de verlichting verzorgen. Dat valt althans af te leiden uit een in het Frans gestelde brief:

'Mr. Le Directeur Général à approuvé également pa la lettre du 26 oct et sur ma proposition, la soumission faite le 28 janvier dern: par le Sr. P Heyns pour l'entretien de l'Eclairage de cet objet pendant la campagne de 1813'.

Later in het jaar 1813 werd ook een bestek opgesteld voor het laten branden van de Lantaarn voor een periode van drie jaar.

In één van de bestekartikelen wordt de aannemer verplicht om in de 'environs' (omgeving) van de lantaarn te wonen, zulks om eventuele schade onmiddellijk te kunnen herstellen.

Dan kwamen eigenlijk maar enkele gegadigden in Oude Wetering en Leimuiden in aanmerking. Joost Timmers (1731-1804) was opgevolgd door zijn zoon Willem Timmers. Daarnaast waren Pieter Heins (1750-1822) en Willem Lelieveld (1751-1833) de potentiële inschrijvers.

De lantaarn zou moeten branden van 1 januari tot 1 mei en van 1 augustus tot eind december, dus 273 dagen.

Een half uur voor donker moest de lantaarn aangestoken worden, of als het eerste schip van Haarlem komende de Oude Wetering zal

passeren, of als de lantaarn aan het Spaarne ging branden.

Al met al geen gemakkelijk te handhaven bepaling.

Maar het bestekartikel maakt wel duidelijk dat het licht van de lantaarn aan de overkant van de Meer zichtbaar was vanuit Oude Wetering.

Expliciet werden de maanden mei, juni en juli genoemd als 'stil staen zonder verligting'.

De 'Ingenieur ordinair' hoefde voor de bestekraming nu alleen het bedrag per dag voor de uitgaven van raapolie, lampkatoen en zwavelstokken ('allumettes' in het Frans) te berekenen.

Daarenboven de huur van gereedschap en de arbeid voor het aansteken, vullen, onderhouden en schoonhouden van de lantaarn.

Via een minutieuze raming tot op 1/75 cent nauwkeurig kwam hij uit op een bedrag van f 1-5-7 11/75 (inclusief 10% winst voor de aannemer) per dag. Vermenigvuldigd met 273 dagen werd het f 347 gulden en 6 stuivers (afgerond) per jaar.

De 'Ingenieur ordinair' ondertekende met A.C. Kros, een bekende naam in het Rijnlandse.

Anekdotisch is een directief om het werk niet aan Pieter Heins te gunnen. Willem Lelieveld mocht het werk voor het aansteken en onderhouden van de lantaarn uitvoeren. Naar de reden van Heins' uitsluiting kunnen we alleen maar gissen.

De Lantaarn na 1814

Desondanks kwam Pieter Heins weer in beeld. De (voorganger van) Rijkswaterstaat besteedde in 1814 het aansteken en onderhouden van de lantaarn aan.

Pieter Heins was de laagste inschrijver met f 320,-. In dit bedrag was de levering van materialen, zoals olie inbegrepen.

In 1818 wordt de lantaarn van Oude Wetering nog genoemd bij de zogenaamde 'binnenvuren' (gelegen aan zeearmen).

De 'buitenvuren' bevonden zich langs de kust.

Een kadastrale kaart uit de 19de eeuw en afbeeldingen uit de nadagen van de lantaarn doen vermoeden dat de eerder beschreven constructie tot aan het definitieve einde van de Lantaarn, hetzelfde is gebleven.

Op de kaart zijn schoorpalen en een trap zichtbaar, die rusten op in de grond geheide palen.

Op kaarten en in beschrijvingen wordt de lantaarn nog genoemd tot 1846.

In het Staatsblad van 1836 is de Lantaarn van Oude Wetering echter al afgevoerd van de lijst met 'binnenvuren'.

Het einde van de Lantaarn

De lantaarns aan de Oude Wetering en aan het Spaarne werden met de aanleg van de Ringdijk en de naderende drooglegging van het Haarlemmermeer, overbodig en dus ook de inning van het Lantaarngeld. De stad Haarlem schafte het Vuurloot of Lantaarngeld af.

De nutteloos geworden (stenen) lantaarn aan het Spaarne, werd geveild op 8 september 1848.

Over de sloop van de Weteringse lantaarn hebben we (nog) geen gegevens gevonden. Wel weten we dat na de drooglegging van het Haarlemmermeer de nutteloos geworden houten beschoeiing langs de voormalige oevers door Rijnland te gelde werd gemaakt.

In de Staatscourant lezen we dat op 11 maart 1851 gegadigden in het Raadhuis aan de Wetering 'Het Oude Paalwerk' konden kopen. Misschien zaten hier ook de palen van de Lantaarn bij.

De kunstenaar Arie Schelfhout legde in 1852 de 'vuurtoren van Oude

Wetering' vast op een schilderij.

Hij baseerde zich daarbij op eerder gemaakte schetsen. Toen Schelfhout het schilderij maakte, was het staketsel van de lantaarn waarschijnlijk al gesloopt, of geroofd door ondernemende lieden.

De jaren na 1850, toen de Meer droog begon te vallen, zijn vol van roef van hout, puin en steen.

De tegenmaatregelen in deze zijn veelbetekenend.

Na het droogvallen van de boorden van 'de meer' vanaf 1850, moet het Lantaarnveld een aanblik hebben geboden zoals het voormalige eiland Schokland in de Noordoostpolder.

Hoog boven de voormalige bedding van de Oude Wetering torend, met houten beschoeiingen en puinbestortingen.

De venige grond werd spoedig afgegraven (waarbij de heipalen uit 1671 ongetwijfeld vrij kwamen) en te gelde gemaakt.

Hierna werd de vrijgekomen zee-kleigrond verkaveld zoals in de rest van de Meer, de Veldweg, de Lisserdwarstocht en -weg aangelegd, een spoorbaan voor de Haarlemmermeerlijn gerealiseerd, nog een tweede wegbaan voor de Weteringweg aangebracht, een Duits verdedigingsstelsel aangelegd en een uitbreiding van Weteringbrug gerealiseerd.

Er werd een straat aangelegd, die Vuurbaak werd genoemd. De noordwestelijke hoek van die straat bevindt zich exact ter plaatse van de voormalige Lantaarn.

Bronnen:

Bakker, Alfred; 'Tijdinghen' 2014-01, 2014-02 en 2014-03

Bakker, Alfred; 'Brusselaren aan de

Braassem'. Opkomst en teloorgang van de ashandel in Alkemade
 Informatieblad van Weteringbrug
 Kaartenarchief Hoogheemraadschap van Rijnland
 Nationaal Archief
 Noord-Hollands Archief, Haarlem
 Krantenarchief Koninklijke Bibliotheek
 Kussendrager, Allex; www.loodjes.nl
 Kussendrager, Allex; *'Bakenloodjes nader bekeken'*, Detector Magazine's 130, 132 en 133
 A.G. van der Steur; *'Tussen Kaag en Braassem'*.

OPROEP!

Vondstmeldingen gevraagd: **DOBBELSTENEN** helpt u ons bij dit onderzoek?

De vondst van een loden dobbelsteen vormt de aanzet tot een diepgaand onderzoek naar dit bijzondere spelattribuut. Dit onderzoek is inmiddels gestart. U kunt ons zeer behulpzaam zijn door ook uw vondst bij de redactie te melden.

Heeft u ook een dobbelsteen, van welk materiaal ook, in uw collectie dan zouden wij het zeer op prijs stellen als u ons daarvan melding wilt doen.

Voor ons onderzoek is zeer belangrijk:

1. Het materiaal: (ivoor, steen, been, metaal soort e.d.).
2. De afmetingen van de kubus.
3. De positionering van de ogen (zie schema).
4. Indien mogelijk: het totale gewicht!
 Vindplaats mooi meegeenomen, maar niet expliciet belangrijk!

Positionering (schema):

- (a) Leg uw dobbelsteen op zes, waarbij de 'ogen' verticaal gepositioneerd zijn.
- (b) Noteer wat het aantal ogen, vanuit die positie, direct daarachter is.
- (c-d) Noteer vanuit die positie het aantal ogen ter linker en ter rechterzijde (c + d).
- (e) Noteer het aantal 'ogen', die vanuit die positie, aan de voorzijde zichtbaar zijn.
- (f) Noteer het aantal ogen op de, in die positie niet zichtbare, onderzijde.

Bij uw inzending mag u uw bevindingen schetsmatig inzenden, maar u kunt ook volstaan met de benoeming A t/m F en daaraan gekoppeld het aantal ogen. Dank!

uw vondstmelding nu van groot belang

DOBBELSTENEN

torzoeker, die zich van de naam 'Digging Weazel' bedient.

Hij publiceerde een loden dobbelsteen, waarnaar ik, met zijn goedkeuring, nader onderzoek mocht verrichten.

Lopende mijn onderzoek kwam ik zoveel interessante informatie over dobbelstenen tegen, dat ik besloten heb om dit onderwerp te gaan vervatten in een uitgebreid artikel over dobbelstenen in het algemeen. Zijn vondst vormt dus de aanleiding tot het grootschalige onderzoek, waaraan ik thans ben begonnen.

De dobbelsteen is waarschijnlijk het oudste spelattribuut dat tot dusverre de 'tand des tijds' glansrijk heeft doorstaan.

De oudste dobbelsteen, vervaardigd uit een dierenbot, zou zijn gevonden in Pakistan en dateren uit een periode van zo'n 5000 jaar geleden.

Het, toen dus blijkbaar al populaire dobbelospel, heeft zich, via de antieke Grieken, ook binnen de Romeinse cultuur genesteld. Daar werd het al snel verheven tot 'volksgebruik'.

De dobbelsteen werd, door haar onvoorspelbaarheid van de uitkomst, dan ook vaak gezien als onafhankelijk en 'raadgevend'. Zo kon een dobbelsteen, als men het even niet wist, het lot van leven of dood bepalen. Ook kon het een voorspelling geven over of een bepaalde voorgenomen onderneming wel of geen kans van slagen had.

Naar verluidt heeft ook Julius Caesar zich destijds laten beraden door de uitkomst van een worp met de dobbelsteen, bij zijn vraagstuk of hij al dan niet moest terugkeren naar Rome, om daar de macht te herstellen. Hij zou, volgens overlevering, hebben geroepen: 'alea jacta est' (vertaling: 'de teerling is geworpen'). De Romeinen noemden de dobbelsteen 'teerling'.

Caesar gaf daarmee aan: 'het lot heeft beslist, het besluit is genomen en er is

geen weg meer terug'.

Zijn uitspraak kan ook spreekwoordelijk zijn bedoeld, maar dat doet niets af aan 'het gewicht' dat men toen aan de uitkomst van een worp toekende.

Toen bleek dat Romeinse soldaten vaak hun plicht verzuimden, omdat ze liever dobbelden dan wacht te lopen, kwamen daar al snel de eerste verboden op het dobbelospel.

Door de jaren heen blijft de dobbelsteen echter een bepalende rol spelen en kan de uitslag van een worp, het verschil betekenen tussen winst of verlies!

Het is dan ook niet zo vreemd dat sommige lieden, al vanaf het aller-eerste begin, probeerden om de uitslag te beïnvloeden. Soms werden de dobbelstenen daarvoor op slinkse wijze 'geprepareerd'. Zo kon men bijvoorbeeld één zijde extra verzwaren, waardoor de uitkomst van een worp enigszins voorspelbaar werd.

Zeker als je vooraf wist dat met een dobbelsteen was geknoeid, kon je zo werpen dat het waarschijnlijk in de juiste positie zou vallen. Het zijn vooral houten en benen dobbelstenen die zich hiervoor goed leenden. Maar er zijn mij meerdere methoden bekend om te kunnen manipuleren.

In een volgend artikel wil ik graag dieper ingaan op 'de dobbelsteen'

maar daarvoor heb ik wel uw hulp nodig, zie inzet links. Bedankt alvast.

Reacties en foto's svp aan: coincomp@hotmail.com
 met als onderwerp: 'dobbelsteen' Bedankt alvast.